

სახელმწიფო სტატისტიკის რეფორმირება სამხრეთ აფრიკის რესპუბლიკაში XX საუკუნის ბოლოს

გელაშვილი სიმონ

ეკონომიკურ მეცნიერებათა დოქტორი
თსუ-ის პროფესორი,

ეკონომიკური და სოციალური სტატისტიკის ხელმძღვანელი

სტატიაში განხილულია სახელმწიფო სტატისტიკის რეფორმირების პროცესი სამხრეთ აფრიკის რესპუბლიკაში XX საუკუნის 90-იანი წლების დასაწყისიდან. გამოვლენილია სახელმწიფო სტატისტიკის ინსტიტუციური ნაკლოვანებები, რაც დაკავშირებულია ქვეყნის პოლიტიკურ, სოციალურ, ეკონომიკურ, დემოგრაფიულ და სხვა ფაქტორებთან. ანალიზის შედეგად დადგინდა, რომ მიუხედავად სხვადასხვა სფეროში გატარებული მნიშვნელოვანი რეფორმებისა, სამხრეთ აფრიკის რესპუბლიკაში ჯერ კიდევ მაღალია საზოგადოების ძლიერი ფრაგმენტაცია, რაც ოფიციალური სტატისტიკის განვითარების ნეგატიური ფაქტორია. ამ სიტუაციის ადეკვატური შეფასებისათვის დიდი მნიშვნელობა აქვს ობიექტური და ხარისხიანი სტატისტიკური მონაცემების წარმოებას, მათ განსაჯაროებას და სწორად გამოყენებას.

საკვანძო სიტყვები: სამხრეთ აფრიკა, მულტიუთანასწორობა, სტატისტიკის სისტემა, სტატისტიკური მონაცემები, ინფორმაციის ხარისხი.

შესავალი

სამხრეთ აფრიკაში მრავალწლიანმა აპარტიდის პოლიტიკამ (მოსახლეობის დაყოფა კანის ფერის მიხედვით) მისი სოციალური, პოლიტიკური, ეკონომიკური, დემოგრაფიული და სხვა სფეროების პრაქტიკულად მრავალმხრივ სეგმენტებად დაშლა განაპირობა. მართალია, საერთაშორისო თვალთახედვით, სამხრეთ აფრიკის რესპუბლიკა აღმავალი ეკონომიკის მქონე ქვეყნად ითვლება, მაგრამ ფაქტობრივად, მას მემკვიდრეობით მხოლოდ ჩამორჩენილი ეკონომიკა და განსაკუთრებით ძლიერი სოციალური უთანასწორობები ხვდა წილად. აპარტიდის პოლიტიკის ეს მემკვიდრეობა, რომელიც 1994 წლის პერიოდის წინა რეფრაგმენტაციის ინსტრუმენტი გახლდათ, განაგრძობს ქვეყანაში სოციალური ცვლილებების შეზღუდვას. სამხრეთ აფრიკის რესპუბლიკის საზოგადოებაში ფართოდაა გავრცელებული სქესის, ასაკის, სარწმუნოების, ეთნიკურობის და გეოგრაფიული არეალების (მოსახლეობის ტერიტორიული განსახლების) ნიშნით მოსახლეობის ჯგუფებს შორის სხვადასხვა უთანასწორობა. აღნიშნული უთანასწორობა არა მხოლოდ შემოსავლების განაწილებაში გამოიხატება, არამედ სოციალური მომსახურებისა და ადამიანური რესურსების ხელმისაწვდომობაშიც. იგი მოსახლეობის იმ ჯგუფების სიღარიბისა და სიკვდილიანობის მაჩვენებლებშიც აისახება, რომლებიც ისტორიულად უპოვარნი იყვნენ და ჯერ კიდევ აპარტიდული მემკვიდრეობის საგნად რჩებიან. მულტიუთანასწორობა და სიღარიბე საფრთხეს უქმნის ქვეყნის სოციალურ სტაბილურობას, მის სოციალურ-ეკონომიკურ და დემოკრატიულ განვითარებას. საზოგადოების ძლიერი ფრაგმენტაცია კვლავ რჩება აპარტიდის მთავარ მემკვიდრეობად, ვინაიდან მისი უარყოფითი შედეგები ისევ იჩენს თავს ბოლო 20 წლის დემოკრატიული ცვლილებების პროცესშიც.

სამხრეთ აფრიკის რესპუბლიკა აფრიკის კონტინენტზე ეკონომიკურად ყველაზე განვითარებული და იმავდროულად ერთადერთი ქვეყანაა, რომელსაც არ მიაკუთვნებენ მესამე სამყაროს ქვეყანათა ჯგუფს. საერთაშორისო სავალუტო ფონდის მონაცემებით, 2015 წელს მთლიანმა შიგა პროდუქტმა (მშპ) 313 მლრდ აშშ დოლარი შეადგინა (33-ე ადგილი მსოფლიოში) [7]. აღსანიშნავია ის ფაქტი, რომ 2000-2015 წლებში მსპ-ს მოცულობა თითქმის 3,5-ჯერ გაიზარდა, რაც იმაზე მიუთითებს, რომ სამხრეთ აფრიკის რესპუბლიკა ძლიერ მზარდი ეკონომიკის ქვეყანაა. მაგრამ, აქვე უნდა აღვნიშნოთ ისიც, რომ ჯერ კიდევ მაღალია უმუშევრობის დონე და ყოველი მე-5 შრომისუნარიანი ადამიანი დაუსაქმებელია.

XX საუკუნის 90-იან წლებამდე სამხრეთ აფრიკის რესპუბლიკის ოფიციალური სტატისტიკის სისტემა ძლიერ დეფორმირებული იყო. განსაკუთრებით სავალალო მდგომარეობაში იყო სოციალური და დემოგრაფიული სტატისტიკა. ზოგადად მოსახლეობა დაყოფილი იყო ოთხ ჯგუფად, რაც განისაზღვრებოდა კანის ფერის შესაბამისად, ანუ თეთრკანიანები, შავკანიანები, ფერადკანიანები და ინდიელთა ჯგუფები. სტატისტიკური მონაცემების შეგროვება ხდებოდა სამ მათგანზე – თეთრკანიანების, ფერადკანიანების და ინდიელთა ჯგუფებზე. შესაბამისად, ფართო დეტალური ანალიზის ჩატარება შესაძლებელი იყო მხოლოდ მათზე. მეტად მწირი მონაცემები არსებობდა შავკანიან აფრიკულ ჯგუფზე, რომელიც მოსახლეობის 70%-ზე მეტს შეადგენდა (1990 წლის

მიხედვით). როგორც უკვე აღვნიშნეთ, სტატისტიკური სისტემა ძლიერ ფრაგმენტირებული და დანაწევრებული იყო. ოთხ ნომინალურად „დამოუკიდებელ“ ადმინისტრაციულ რეგიონს, ანუ ბანტუსტანს საკუთარი „ეროვნული“ სტატისტიკური სამსახურების განყოფილებები გააჩნდათ, თუმცა მცირე სტატისტიკური შესაძლებლობებით და უფლება-მოვალეობებით. ისინი ძირითადად შეეხებოდა ისეთ სტატისტიკას, რომელიც მორგებული იყო შემოსავლებზე. ამ უკანასკნელში იგულისხმებოდა მხოლოდ ცენტრალიზებულად შეგროვილი საბაჟო შემოსავლები.

1994 წლამდე, ბანტუსტანების სამსახურების პარალელურად, არსებობდნენ სტატისტიკის სხვა მწარმოებლებიც. „თეთრი“ – სამხრეთ აფრიკის საზღვრებში რამდენიმე დაწესებულება პასუხისმგებელი იყო სტატისტიკური ინფორმაციის შეგროვებასა და შედეგების მომზადებაზე, რომელიც ნაწილობრივ შეეხებოდა შავკანიანი აფრიკული მოსახლეობის კონკრეტულ ასპექტებს. ასეთი დაწესებულებები იყო:

1. ადამიანური მეცნიერებების კვლევების საბჭო (ახორციელებს დემოგრაფიულ ანალიზს);
2. სამხრეთ აფრიკის განვითარების ბანკი (ძირითადი ინტერესების სფეროა ფინანსური განვითარება);
3. სხვადასხვა ორგანიზაცია და კომპანიები, რომლებიც დაკავებულნი არიან ბაზრების კვლევით, როგორცაა მაგალითად, სამხრეთ აფრიკის უნივერსიტეტთან არსებული ბაზრის კვლევის ბიურო (ის ასევე იკვლევს შინამეურნეობების შემოსავლებსა და ხარჯებსაც).

დაწესებულებებისა და გეოგრაფიული არეალის მიხედვით ფრაგმენტაციის გვერდით, სტატისტიკური სისტემა ხასიათდებოდა შეზღუდული დაფარვით როგორც მომხმარებლების მოთხოვნის, ასევე დიფერენციაციის თვალსაზრისით. მაგალითად, ცენტრალური სტატისტიკური სამსახური, რომელიც თანმიმდევრულად ითვისებს ყოფილი ბანტუსტანის სამსახურებს, აწარმოებს მხოლოდ ეკონომიკურ სტატისტიკას და მოსახლეობისა და საბინაო ფონდის აღწერას, ისიც მარტო თეთრი სამხრეთ აფრიკისთვის, გამორიცხავს რა მთელ რიგ სოციალურ სტატისტიკას. მთავრობას ხშირად სასწრაფოდ ესაჭიროება სოციალური პროცესების სტატისტიკა, რათა შეეძლოს სხვადასხვა ღონისძიებების (მაგალითად, მანიფესტაციების და სხვ.) დროს მოიხსენიოს სიღარიბისა და უთანასწორობის უზარმაზარი და მძიმე წნეხი. ხელმისაწვდომი სტატისტიკის უმეტესი ნაწილი შეუსაბამოა განვითარების პროგრამების, პროექტებისა და სახელმწიფოს ინტერვენციული ქმედებების წარმოდგენისათვის. ცენტრალური სტატისტიკური სამსახურის პროდუქტები ძირითადად მწარმოებლის თვალსაზრისზეა აგებული და ძალიან ხშირად შეუსაბამოა ინფორმაციის მომხმარებლების ინტერესებთან და საჭიროებებთან. ამის ძირითადი მიზეზია ინფორმაციის მიმწოდებლებსა და მომხმარებლებს შორის პირდაპირი ინტერაქციის ნაკლებობა. ფოსტის, ტელეფონისა და ინტერნეტის გამოყენება კვლევებისთვის მონაცემების შეგროვების მთავარ საშუალებად სულ უფრო და უფრო შეუფერებელი ხდება, ვინაიდან აღნიშნული შესაძლებლობანი მიუწვდომელია უმეტესი შავი სამხრეთ აფრიკისთვის. ხელმისაწვდომი ინფორმაცია ყოველთვის განიცდიდა თანმიმდევრულობისა და მთლიანობის ნაკლებობას. ინფორმაციის მომწოდებლების მონაცემთა ბაზებს შორის თავსებადობა დიდ იშვიათობას წარმოადგენდა. დემოგრაფიული ანალიზისა და, შესაბამისად, დემოგრაფიული პოლიტიკის ყურადღება აპარტიდულ მდგომარეობაში მიმართული იყო ვითომდა შავკანიანი მოსახლეობის ზრდის მაღალი ტემპებით გამოწვეული საფრთხეების წინააღმდეგ, მაშინ როდესაც ფაქტობრივად, აღნიშნულ ეთნიკურ ჯგუფში შობადობის დონე ბოლო პერიოდში შემცირდა.

ოფიციალური სტატისტიკის სავალალო მდგომარეობა ჯერ კიდევ მწვავე იყო იმიტომ, რომ ცენტრალურ სტატისტიკურ სამსახურს და სტატისტიკის მწარმოებელ სხვა დაწესებულებებს ჰყავდა მესამე სამყაროს ქვეყნებისათვის დამახასიათებელი გამოუცდელი და დაბალკვალიფიციური პერსონალი, რომელიც ხასიათდებოდა შეზღუდული პროფესიული უნარ-ჩვევებით და სასურველი ცვლილებებისადმი ნელი ადაპტაციის უნარით. სტატისტიკური შესაძლებლობების განვითარება სერიოზულ გამოწვევად იქცა ასევე შავკანიანი აფრიკელი მოსახლეობის ჯგუფს შორის, რაც მრავალი ათწლეულების განმავლობაში კოლონიალიზმიდან და შემდგომ ბანტუსტანის შეზღუდული განათლების სისტემის არსებობიდან მომდინარეობდა.

სამხრეთ აფრიკის რესპუბლიკაში ოფიციალური სტატისტიკის მდგომარეობა ხასიათდებოდა და ჯერ კიდევ ხასიათდება სამი მთავარი ნეგატიური ასპექტით, კერძოდ [1, გვ. 446]:

- არასრული სტატისტიკური ინფორმაცია (არ არის საკმარისი ინფორმაცია პოლიტიკის გამტარებლებისა და სხვა დაინტერესებული მხარეებისთვის);
- დაბალი ხარისხისა და მცირე ნდობის მქონე სტატისტიკური ინფორმაცია (ის ინფორმაცია, რომელიც მუშავდება მიმდინარე ეტაპზე და ასევე ისიც, რომლის მიწოდებაც დაგეგმილია სამომავლოდ სხვადასხვა სახელმწიფო ორგანოს მიერ);
- ფართოდ გამოსაყენებლად ჯეროვანი სტატისტიკური ინფორმაციის დამუშავების მცირე შესაძლებლობების არსებობა.

სტატისტიკის კომპეტენციაში არსებული ჩავარდნა შეეხება ორივეს, ადამიანურ რესურსებს და ინფრასტრუქტურას. ქვეყნის მასშტაბით არსებობდა ზოგადი ნაკლებობა ტექნიკური უნარებისა და უფრო მცირე სივრცეში კი, ასევე მენეჯერული უნარების, რაც სასიცოცხლო ფაქტორებია განვითარებისთვის. ამ მიმართულებით არც ოფიციალური სტატისტიკა წარმოადგენს გამონაკლისს. სტატისტიკური უნარების ნაკლებობა იგრძნობა ყველგან საჯარო სექტორში, მათ შორის სამხრეთ აფრიკის სტატისტიკის სამსახურში (**Stats SA**), რომელიც არის სახელმწიფოს მიერ კანონით დადგენილი, ოფიციალურ სტატისტიკაზე პასუხისმგებელი ორგანო. **Stats SA**-ს ფორმირება დაიწყო 1999 წლიდან, როდესაც მიღებული იქნა კანონი სტატისტიკის შესახებ. მისი ძირითადი მიზანი იყო საერთაშორისო სტანდარტებისა და კლასიფიკაციების შესაბამისი სტატისტიკური მონაცემების წარმოება და გავრცელება [5, Section 3(2)].

1994 წლამდე აპარტიდის სისტემის ძალისხმევა მიმართული იყო უფრო კერძო, ვიდრე საჯარო სექტორის სტატისტიკების წარმოებისკენ, რომელიც შედარებით მწირი იყო. შედეგად, ამ მომენტისთვის ქვეყანაში არ არსებობდა ისეთი ინსტიტუცია, რომელიც განახორციელებდა სწავლებას ოფიციალურ სტატისტიკაში. ამგვარად, სტატისტიკური უნარების განვითარება გამოწვევაა აპარტიდის სისტემის მიერ მოსახლეობის უმრავლეს ჯგუფებზე დაწესებული აკრძალვების ფონზე. მოკლედ, დღესდღეობით სამხრეთ აფრიკის რესპუბლიკაში იმ სტატისტიკური უნარ-ჩვევებისა და ინფრასტრუქტურის ძლიერი ნაკლებობაა, რომელიც აუცილებელია მაღალხარისხიანი სტატისტიკის წარმოებისათვის. მწარმოებლებს შორის ინტერაქციის დეფიციტზე, მონაცემთა ხარისხის შესახებ ინფორმაციის მდგომარეობაზე და აგრეთვე სტატისტიკური ინფორმაციით უზრუნველყოფის პრობლემებზე მიუთითებს ის ფაქტი, რომ ნებისმიერ დონეზე შტატს შA-მ აწარმოა ეროვნული მასშტაბით მოთხოვნილი სტატისტიკის 10%-ზე ნაკლები და ნებისმიერ ქვეეროვნულ (რეგიონულ) დონეზე 2%-ზე ნაკლები. ასე მოხდა განვითარების პროგრამების შესრულების გადახედვისას, ასევე კომპილირებული მაჩვენებლებისთვის და ათასწლეულის განვითარების მიზნებისთვის.

1994 წელს ახალი პოლიტიკის გატარებასთან ერთად, მთავრობამ მიმართა გამოსასწორებელ ზომებს განვითარების პროგრამების მეშვეობით ადამიანური უნარების განვითარებისა და უთანასწორობის საკითხების გადაჭრის მიზნით. მათ განსხვავებული წარმატება ხვდათ წილად. ზოგადად, სოციალური ცვლილებები შედგება პოლიტიკური და სოციალურ-ეკონომიკური განვითარების განზომილებისაგან. პოლიტიკურმა განზომილებამ მოიცვა აპარტიდიდან დემოკრატიულ სახელმწიფოდ გარდაქმნის პროცესი. სოციალურ-ეკონომიკური განვითარების განზომილებამ კი მოიცვა ეკონომიკური ზრდის, სიღარიბის შემცირებისა და უთანასწორობის აღმოფხვრის ღონისძიებები. მაგრამ შედეგები ძლიერ განსხვავებული და ხშირად არასასურველიც აღმოჩნდა.

მომხმარებლების მოთხოვნილებების დაკმაყოფილებისთვის არასაკმარისი მონაცემების არსებობამ წარმოაჩინა მნიშვნელოვანი მასშტაბის ინფორმაციული სიცარიელები. ეს განსაკუთრებით გამოვლინდა სტატისტიკური ხასიათის მონაცემების მიმართ, რომლებიც მოთხოვნილი იქნა ბოლო 20 წლის დემოკრატიული განვითარების პროგრამებით მიღებული პროგრესის განსახილველად და შესაფასებლად, ასევე, ქვეყნის საერთაშორისო ვალდებულებების შესასრულებლად. განსაკუთრებით ეს შეეხება მილენიუმის განვითარების მიზნებს (**MDG**), სადაც 36 მაჩვენებლიდან მხოლოდ ნახევარი შეიძლება იყოს წარმოდგენილი მონაცემებთან ერთად, სამხრეთ აფრიკის პირველი ეტაპის მოხსენებაში **MDG**-სთვის.

ქვეყანაში დემოკრატიული თავისუფლების გაჩენამ შექმნა შერეული მამოძრავებელი ძალები სტატისტიკურ სისტემაში. 1994 წელს სტატისტიკის არაადეკვატურობამ წარმოშვა ახალ მთავრობაში ინფორმაციის აშკარა საჭიროება განვითარების გეგმების შესადგენად და საკუთარი პოლიტიკის, პროგრამებისა და პროექტების შესრულების შესაფასებლად. ცენტრალური სტატისტიკური სამსახური არ იყო ისეთ მდგომარეობაში და იმ დონეზე, რომ თავი გაერთმია გაფართოებული მოთხოვნებისთვის. იმავდროულად, იგი არის კანონით დადგენილი, ოფიციალურ სტატისტიკაზე პასუხისმგებელი სახელმწიფო ორგანო. საზოგადოების განსაკუთრებული უკმაყოფილება მიმართული იყო მოსახლეობისა და საბინაო ფონდების ორი აღწერის ჩატარებაზე დემოკრატიის პირველ ათწლეულში, რომლებიც დიდი ნაკლოვანებებით ჩატარდა. ეს აღწერები ნაწილობრივ შეივსო დამატებითი კვლევებით ქვეეროვნული დონეების, ანუ რეგიონების მიხედვით.

სტატისტიკური წარმოების სისტემაში ფრაგმენტაცია არის ინფორმაციული გარღვევისა და არასისტემურობის მთავარი მიზეზი, რადგან ეს შესაძლებლობას აძლევს მომხმარებლებისთვის საჭირო მონაცემების ნაწილს „ჩავარდეს სტატისტიკის წარმოების სისტემის ნაპრალებს შორის“ [4]. ოფიციალური სტატისტიკისთვის ჯერ კიდევ არ არსებობს მოთხოვნის განსაზღვრისათვის გონივრული ჩარჩო; ასევე ჯერ კიდევ არ არის განსაზღვრული იმ მაჩვენებლების ნაკრები, რომლებისთვისაც საჭირო იქნება სტატისტიკური მონაცემების შეგროვება. ასეთი მონაცემების

მწარმოებლებს არ გააჩნიათ სწორი და ერთიანი მეთოდოლოგია და კონკრეტული გზამკვლევი რელევანტური მონაცემების საწარმოებლად. ამგვარად, წარმოიქმნება გარკვეული შეუსაბამობა სტატისტიკურ პროდუქტებსა და მომხმარებლების საჭიროებებს შორის, ვინაიდან არ არსებობს სისტემა, რომელიც შესაძლებლობას მისცემს მომხმარებლებს, მკაფიოდ გამოხატონ თავისი საჭიროებები პირდაპირ მწარმოებლებთან, ანუ ოფიციალური სტატისტიკის ორგანოებში.

სხვადასხვა მწარმოებლის სტატისტიკა ან მოსახლეობისთვის ხელმისაწვდომი მონაცემები, ხშირ შემთხვევაში გამოუსადეგარია და გამოსაყენებელი არ არის რიგი მიზეზის გამო. პირველ რიგში, მონაცემები, რომლებიც შეეხება ერთსა და იმავე მოვლენას და შეგროვილია ერთსა და იმავე პერიოდში და იმავე გეოგრაფიულ არეალში, ხშირად არ არის ურთიერთშესაბამისი. შესაძარისობის დაბალი ხარისხის შემთხვევებია ერთი და იგივე მწარმოებლის მონაცემთა სერიებშიც. საბოლოოდ, პრობლემა დაიყვანება საკითხამდე: ვისი მონაცემები უნდა გამოვიყენოთ? მეორეც, ხელმისაწვდომი მონაცემები ხშირად მორგებული არ არის მომხმარებლების საჭიროებებზე. მესამე, არ არსებობს მონაცემთა სიზუსტის შესახებ სწორი შეფასების გაკეთების შესაძლებლობა, რადგან აგრეგირებულ, ნაერთ მონაცემებს უნივერსალურად (თითქმის ყველას) აკლია თანმდევი მონაცემები, ისევე როგორც დეტალური და თანმიმდევრული დოკუმენტაცია იმის შესახებ, თუ როგორ მოხდა მონაცემების შეგროვება. მეოთხე, მონაცემები არ მუშავდება ოპერატიულად და ხელმისაწვდომი არ არის ზუსტად იმ დროისთვის, როცა საჭიროა და ისინი კი, რომლებიც ხელმისაწვდომია, გამოსაყენებლად უკვე მოძველებულია.

სტატისტიკური პროდუქციის ხარისხი, თუ განსაზღვრულია როგორც „გამოყენებაზე (ან მიზნებზე) მორგებული სტატისტიკა“, ძალიან მნიშვნელოვანი ასპექტია სტატისტიკის კანონიერების საკითხისათვის [4]. მონაცემთა უმეტესობა საეჭვო ხარისხისაა, ვინაიდან არ არსებობს საერთო სტანდარტები სტატისტიკური ინფორმაციის მწარმოებლებისთვის. სტანდარტების ნაკლებობა შედეგია ფრაგმენტირებული სტატისტიკური სისტემის არსებობისა და ეს უკანასკნელი კი, თავის მხრივ, შედეგია კოორდინაციის ნაკლებობისა. სპეციალური სტანდარტები სტატისტიკური პროდუქტების ხარისხის უმნიშვნელოვანესი საწინდარია. კარგი ხარისხის სტატისტიკა სანდოა და უზრუნველყოფს მყარ პლატფორმას მტკიცებულებებზე დაფუძნებული გადაწყვეტილებების მისაღებად. გარემოში, რომელიც ხასიათდება ფართო და მწარმოებლების არაერთგვაროვანი სპექტრით, საერთო სტანდარტების მიღება სტატისტიკურ პროდუქტებს უზარმაზარ ღირებულებას სძენს. მაგალითად, სტატისტიკის მწარმოებლებისთვის მნიშვნელოვანია ჰქონდეთ ერთნაირი გაგება დაკვირვებებისა და განვითარების კონცეფციებისა, როგორიცაა სხვადასხვა ტიპის ინდიკატორები, ტერმინების დეფინიციის ერთნაირი გაგება, საქმიანობების კლასიფიკაცია და მეთოდოლოგია. სტატისტიკის წარმოების სტანდარტიზაცია, როგორიცაა მაჩვენებლების იდენტიფიკაციის

საერთო ფორმატი, იქნებოდა „მეგობრული მომხმარებლის“ თავისებური გზა თითოეული მწარმოებლისთვის. საერთო სტანდარტების ნაკლებობის ფონზე, სხვადასხვა მწარმოებლების მონაცემები მასშტაბურად არ არის ურთიერთშესაბამისი. შედეგად, მომხმარებლები დგანან ინფორმაციის სხვადასხვა მწარმოებლების განცალკევებულ მონაცემთა ნაკრებებს შორის არჩევანის პრობლემის წინაშე, რაც ართულებს მათ გამოყენებას.

რა თქმა უნდა, გარკვეულ ინტერესს იწვევს საქართველოსა და სამხრეთ აფრიკის რესპუბლიკას შორის ეკონომიკური და, კერძოდ კი, სავაჭრო ურთიერთობის ამსახველი ზოგადი სტატისტიკური მაჩვენებლები, რაც ცხრილშია წარმოდგენილი:

საქართველოსა და სამხრეთ აფრიკის რესპუბლიკას შორის სავაჭრო ურთიერთობების დინამიკა და სტრუქტურა ¹

	2000	%	2005	%	2010	%	2012	%	2018	%
სავაჭრო ბრუნვის მთლიანი მოცულობა (ათასი აშშ დოლარი)	858	100	1,972	100	3,083	100	30,898	100	26,028	100
მათ შორის: ექსპორტი	311	36,3	38	1,9	42	1,4	366	1,2	327	1,3
იმპორტი	547	63,7	1,934	98,1	3,041	98,6	30,532	98,8	25,701	98,7

¹ წყარო: ცხრილი შედგენილია ჩვენ მიერ საქსტატისა და საქართველოს ეროვნული ბანკის ოფიციალური მონაცემების საფუძველზე.

როგორც ცხრილიდან ჩანს, სამხრეთ აფრიკის რესპუბლიკა ბოლო 10 წლის განმავლობაში საქართველოს ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი სავაჭრო პარტნიორი ქვეყანა გახდა. 2018 წელს 2010

წელთან შედარებით, სავაჭრო ბრუნვის მთლიანი მოცულობა საქართველოსა და სამხრეთ აფრიკის რესპუბლიკას შორის ძლიერ გაიზარდა, ანუ 8,4-ჯერ. თუმცა, ეს მოხდა იმპორტის ხარჯზე, რადგან მისმა აბსოლუტურმა მატებამ შეადგინა 22 მილიონზე მეტი, ხოლო ექსპორტის მატება კი უმნიშვნელო იყო – დაახლოებით 285 ათასი აშშ დოლარი. ამასთან, მისი ხვედრითი წილი სავაჭრო ბრუნვის მთლიან მოცულობაში 2018 წელს ძლიერ მცირე – სულ რაღაც 1,3 პროცენტი შეადგინა. მაშასადამე, სამხრეთ აფრიკის რესპუბლიკასთან საქართველოს ძლიერ უარყოფითი სავაჭრო ბალანსი აქვს.

1994 წლიდან სამხრეთ აფრიკის რესპუბლიკის მთავრობამ განავითარა სხვადასხვა პოლიტიკა, სტრატეგიები და მექანიზმები ქვეყნის ეკონომიკის გარდაქმნის მიზნით. იმისათვის, რომ ეფექტიანად განხორციელებულიყო ტრანსფორმაცია, მთავრობა პირდაპირ უნდა ჩარეულიყო, რათა სტიმული მიეცა ზრდისა და განვითარებისთვის, არსებული უთანასწორობისა და უსამართლობის აღმოფხვრისათვის. 1994 წელს მიღებულმა რეკონსტრუქციისა და განვითარების პროგრამამ (RDP) უზრუნველყო განვითარების ჩარჩოს ჩამოყალიბება სამხრეთ აფრიკის აპარტიდთან თავისუფალ, განვითარებულ საზოგადოებად გარდაქმნისათვის. 1996 წელს მიღებულმა ზრდის, დასაქმებისა და გადანაწილების პროგრამამ (GEAR) კი უფრო დახვეწა და განავითარა ზემოთ აღნიშნული პროგრამა (RDP) და კონკრეტულად განსაზღვრა ამ უკანასკნელის მიზნების მიღწევის საშუალებები. GEAR-ის ძირითად მიზანს შეადგენდა მაკროეკონომიკური სტაბილიზაცია, სამთავრობო ვალისა და ინფლაციის მისაღებ დონემდე შემცირება. იმისათვის, რომ ეფექტიანად მოეხდინა მისი პოლიტიკის პრიორიტეტული სფეროების მონიტორინგი, მთავრობას სჭირდებოდა სხვადასხვა მაჩვენებელი ასეთი მონიტორინგისთვის. თუმცა, სტატისტიკური ინფორმაცია არასაკმარისი იყო მომხმარებელთა საჭიროებების დასაკმაყოფილებლად, განსაკუთრებით მათი ინფორმირების დონის, დაგეგმვისა და გადაწყვეტილებების მიღებისა და განვითარების პროგრამებზე მონიტორინგის განსახორციელებლად, ასევე მათი შესრულების შესაფასებლად. ყოველივე ამის მისაღწევად აუცილებელი იყო ოფიციალური სტატისტიკის რეფორმა, რაც ორ-დონიანი იყო. პირველი გულისხმობდა ცენტრალური სტატისტიკური სამსახურის გარდაქმნას აპარტიდის ინსტიტუციიდან დემოკრატიული სახელმწიფოს სამსახურში მყოფ ინსტიტუციად; მეორე რეფორმას უნდა გარდაექმნა სტატისტიკური ინფორმაციის წარმოების სისტემა დანაწევრებული, არაკოორდინირებულიდან ერთიან ინტეგრირებულ სისტემად.

ოფიციალურ სტატისტიკის ინსტიტუციური და ფუნქციური გარდაქმნების უმეტესობა 1995-2000 წლებში განხორციელდა. 2000 წლამდე სტატისტიკის სამსახური არ იყო სრულად ჩამოყალიბებული ორგანიზაცია. 1999 წელს დამტკიცდა სტატისტიკის ახალი კანონი (Act No. 6 of 1999), რომლითაც გაფართოვდა სამხრეთ აფრიკის სტატისტიკის ხელმძღვანელის უფლება-მოვალეობები და მას ანიჭებდა ასევე ქვეყანაში სტატისტიკური პროდუქციის წარმოების კოორდინირების უფლებამოსილებასაც, რაც ადრე არ ჰქონდა [1, გვ. 465]. სამხრეთ აფრიკის სტატისტიკის სამსახური (Stats SA) სრულად ჩამოყალიბებული ინსტიტუცია მხოლოდ 2000 წელს გახდა.

დასკვნა

XX საუკუნის 90-იან წლებამდე სამხრეთ აფრიკის რესპუბლიკის ოფიციალური სტატისტიკის სისტემა ძლიერ დეფორმირებული და ფრაგმენტირებული იყო. განსაკუთრებით სავალალო მდგომარეობაში იყო სოციალური და დემოგრაფიული სტატისტიკა როგორც სისრულის, ასევე ხარისხის მიხედვით. ნომინალურად „დამოუკიდებელ“ ადმინისტრაციულ რეგიონებს, ანუ ბანტუსტანებს საკუთარი „ეროვნული“ სტატისტიკური სამსახურები გააჩნდა, თუმცა მცირე სტატისტიკური შესაძლებლობებით და უფლება-მოვალეობებით. 1994 წლამდე აპარტიდის სისტემის ძალისხმევა მიმართული იყო უფრო კერძო, ვიდრე საჯარო სექტორის სტატისტიკების წარმოებისკენ, რომელიც შედარებით მწირი იყო.

ოფიციალურ სტატისტიკის ინსტიტუციური და ფუნქციური გარდაქმნების უმეტესობა 1995-2000 წლებში განხორციელდა. 1994 წლიდან სამხრეთ აფრიკის რესპუბლიკის მთავრობამ განავითარა სხვადასხვა პოლიტიკა, სტრატეგიები და მექანიზმები ქვეყნის ეკონომიკის გარდაქმნის მიზნით. იმისათვის, რომ ეფექტიანად განხორციელებულიყო ტრანსფორმაცია, მთავრობა პირდაპირ უნდა ჩარეულიყო, რათა სტიმული მიეცა ზრდისა და განვითარებისთვის, არსებული უთანასწორობისა და უსამართლობის აღმოფხვრისათვის. 1994 წელს მიღებულმა სამხრეთ აფრიკის რეკონსტრუქციის პროგრამამ უზრუნველყო განვითარების ჩარჩოს ფორმირება აპარტიდთან თავისუფალ და დემოკრატიულ საზოგადოებად გარდაქმნისათვის. 1996 წელს მიღებულმა ზრდის, დასაქმებისა და გადანაწილების პროგრამამ უფრო დახვეწა და განავითარა ზემოთ აღნიშნული პროგრამა და კონკრეტულად განსაზღვრა ამ უკანასკნელის მიზნის მიღწევის საშუალებები. ყოველივე ამის მისაღწევად კი აუცილებელი იყო ოფიციალური სტატისტიკის

რეფორმა, რომელიც ძირითადად 2000 წელს დასრულდა და ჩამოყალიბდა ერთიან ინტეგრირებულ სისტემად.

ლიტერატურა

1. გელაშვილი ს. საზღვარგარეთის ქვეყნების სტატისტიკა. გამომც. „მერიდიანი“, თბ., 2015.
2. Concepts and Definitions for Statistics South Africa. Version 3. Stats SA, Pretoria, 2010.
3. Data Quality Policy 001: Policy on Informing Users of Data Quality. Statistics SA, Pretoria, 2006.
4. South African Statistical Quality Assessment framework (SASQAF). Second edition. Published by Statistics SA, Pretoria, 2010.
5. Statistics Act (Act No. 6 of 1999). Stats SA, Pretoria, 2006.
6. Strategic Plan 2010-2015 Statistics South Africa. Published by Statistics SA, Pretoria, 2010.
7. www.britannica.com/place/South-Africa/Economy
8. www.statssa.gov.za
9. www.geostat.ge
10. www.nbg.gov.ge

REFORMING STATE STATISTICS IN THE REPUBLIC OF SOUTH AFRICA AT THE END OF THE 20TH CENTURY

Gelashvili Simon

*Doct. of Econ. Sc., Professor
I. Javakhishvili Tbilidzasi State University
Head of the Department of Economic and Social Statistics*

Summary

The article discusses the process of reforming state statistics in South Africa since the early 1990s. Institutional deficiencies of state statistics related to political, social, economic, demographic and other factors of the country have been identified. The analysis showed that despite significant regressions in various fields, strong fragmentation of the public is still high in South Africa, which is a negative factor for the development of official statistics. The production of objective and high quality statistical data, their publication and proper use is of great importance for an adequate assessment of this situation.

Keywords: *South Africa, Multiinequality, System of Statistics, Statistical Data, Quality of Information.*